

Batlamyus'un Coğrafya'sının Yeni Bir Tıpkıbasımı: Bizans İstanbulunda Kopyalanan Codex Seragliensis Gİ 57

A New Facsimile Edition of Ptolemaios' Geography: The Codex Seragliensis Gİ 57 copied in Byzantine Istanbul

Klaudios Ptolemaios, *Coğrafya El Kitabı / Handbuch der Geographie / Manual of Geography*. 2 cilt. İstanbul: Boyut Yayıncılık AŞ, 2017, 148 (c.1) + 263 s. (c.2). ISBN: 978-975-23-1197-8.

Feza Günergun¹

¹Prof. Dr. İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

ORCID: F.G. 0000-0002-8996-4863

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Feza Günergun,

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilim Tarihi Bölümü, İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: fezagunergn@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 27.04.2020 • **Kabul/Accepted:** 10.05.2020 • **Online Yayın/Published Online:** 03.07.2020

Atıf/Citation: Günergun, Feza. "Batlamyus'un Coğrafya'sının Yeni Bir Tıpkıbasımı: Bizans İstanbulunda Kopyalanan Codex Seragliensis Gİ 57." *Osmanlı Bilimi*

Araştırmaları 21, 2 (2020): 435-444.

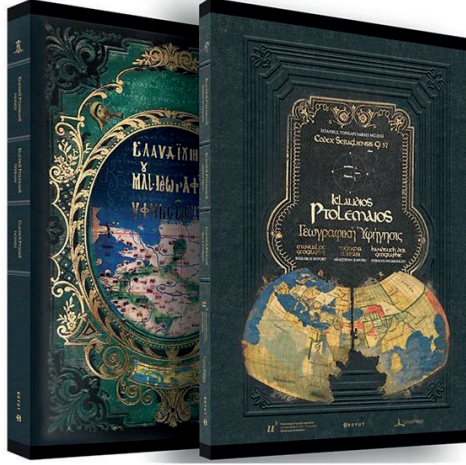
<https://doi.org/10.26650/oba.728039>

Burada tanıtılan yayının iki ciltten oluşmaktadır: Ciltlerden birisi, Klaudios Ptolemaios'un (Batlamyus) milattan sonra ikinci yüzyılda Roma hakimiyeti altındaki İskenderiye'de yazdığı coğrafya eseri *Geographike Hyphegesis*'in (Coğrafya El Kitabı) Topkapı Sarayı koleksiyonunda bulunan Yunanca kopyasının (Codex Seragliensis Gİ 57)¹ tıpkıbasımıdır. Diğer cilt ise, *Geographike Hyphegesis*'in incelenmesi sonucu üretilen Araştırma Raporu'ndan ve

1 Gİ, 'Gayri İslami' anlamındadır. Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki el yazmaları tasnif edilirken, yazmanın İslami olmadığını göstermek için numarasının önüne yazılmıştır.

iki makaleden oluşmaktadır. Bu değerli prestij yayını, Bern Üniversitesi Ptolemaios Araştırma Merkezi, Boyut Yayıncılık A.Ş. ve T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Topkapı Sarayı Müzesi Müdürlüğü'nün ortaklığı ile 2017 yılında gerçekleştirmiştir. Celal Şengör'ün, İstanbul kütüphanelerinde çok az sayıda bulunan bu görkemli ve heybetli² yayını şahsıma hediye etme nezaketini göstermesi, bu yazıyı hazırlamak için eseri incelemede bana büyük kolaylık sağladı. Kendisine teşekkürü borç bilirim.

Batlamyus'un Bizans İstanbulu'nda kopyalanan Coğrafya'sının tıpkıbasımı (İstanbul, 2017, 2 cilt)
<https://www.boyutstore.com/klaudios-ptolemaios>, erişim 10 Şubat 2020.

Bilindiği gibi, Batlamyus'un Yer merkezli evren modelinin matematiksel temellerini açıkladığı *He Mathematike Syntaxis*³ adlı eseri, Kopernik'in 16. yüzyılın ortasında Güneş Merkezli evren modelini savunduğu *Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine (De Revolutionibus Orbium Coelestium)*⁴ adlı eserine kadar, astronomi çalışmalarına hâkim olmuştur. Her ne kadar fizikî bakımdan gerçek olmayan bir evren modelini savunsa da gök cisimlerinin hareketlerini hesaplamada rehber kabul edilmişti. Gerek *Almagest*, gerekse coğrafya bilgileri içeren ve harita çizme yöntemlerini açıklayan *Coğrafya El Kitabı (Geōgraphike Hyphegesis)*, astronomi, kozmografya, haritacılık ve coğrafya tarihinin en önemli eserleri olarak kabul edilir. Dokuzuncu yüzyılda Arapçaya, 15. yüzyılın başında Latinceye çevrilmiştir.

- 2 Kutusu (51,5 x 35 x 6,8 cm) içinde sunulan sert kapaklı iki cilt 48.5 x 33.5 cm boyutunda olup toplam ağırlığı 7 kilogramdan fazladır.
- 3 Eserin orijinal ismi *Mathematike Syntaxis* olup, sonradan değişik kültürlerde 'Büyük Derleme' anlamına gelen *He Megiste*, *Al-Majisti*, *El-Mecisti*, *Almagest* başlığı ile tanınmıştır.
- 4 Nicolaus Copernicus, *Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine*, Latince aslından çev. C. Cengiz Çevik (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2010).

Batlamyus'un MS 150 civarında yazdığı *Coğrafya El Kitabı*'nın (kısaca *Coğrafya*) orijinali kayıp olduğu gibi, 13. yüzyıla kadar yapılmış bütün kopyaları da kayıptır. Günümüze gelmiş en erken kopyalar 13.-14. yüzyıllara aittir.⁵ Bugün *Coğrafya*'nın üç nüshasının tam tıpkıbasımı yapılmıştır: Bunlar, Vatikan'da bulunan Codex Vaticanus Urbinas Graecus 82 (U) ve Codex Vaticanus Urbinas Latinus 277 ile Aynaroz/Athos Dağı'ndaki Vatopedi Manastırında korunan Codex Athous Vatopedi 655'nin tıpkıbasımlarıdır. Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki Codex Seragliensis Gİ 57'nin tam tıpkıbasımının yapılmasıyla, eksiksiz tıpkıbasımların sayısı dörde ulaşmıştır. Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki parşömen üzerine yazılmış nüsha bir *codicium primari*'dir, diğer bir ifadeyle birincil öneme sahip el yazmasıdır.

Codex Seragliensis Gİ 57'nin hikâyesi

Maximus Planudes'in (c.1260 – c.1395) girişimiyle 1300 civarında İstanbul'daki bir *scriptorium*'da (el yazması üretim atölyesi) kopyalanan Codex Seragliensis Gİ 57'nin, Fatih Sultan Mehmed'in kütüphanesine İstanbul'un fethinden sonra girdiği tahmin edilmektedir. Bu Yunanca nüshanın sonradan “tamamen unutulduğu” ve 1927'de Adolf Deissmann (1866-1937) tarafından “tekrar keşfedildiği” ileri sürülmüş ise de⁶ Fatih, kütüphanesindeki bu eserin Yunancadan Arapçaya çevrilmesini istemiş ve çeviri Amirutzes tarafından 1465 yılına doğru tamamlanmıştır. Arapça metin ve harita bugün Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Ayasofya 2610 ve 2596).⁷

Araştırma Raporu ve makalelerden oluşan cilt, üç dilde (Türkçe, Almanca ve İngilizce) yayınlanmıştır. Türkçe ve İngilizce bölümler, Celal Şengör tarafından Almandan çevrilmiştir. İlber Ortaylı tarafından kaleme alın ‘Sunum’ yazısı “Batlamyus’un En Önemli Yazmasının Hikayesi” başlığını taşımaktadır. Bu başlık, Batlamyus’un hangi eserinin “en önemli” olduğu konusunu tartışmaya açmaktadır: Coğrafya kitabı *Geographike Hyphegesis* mi yoksa astronomi kitabı *He Mathematike Syntaxis* (Almagest) mi? Şüphesiz, her iki eser de aynı derecede önemlidir.

Ortaylı'nın yazısından, Topkapı Sarayı'nın 1924 yılında müzeye çevrilmesinden sonra, müze müdürü Halil Edhem Eldem'in (1861-1938), Yunanca uzmanı Gustav Adolf Deissmann'ı (1866-1937)⁸ davet ederek değerli yazma eserleri gösterdiğini ve bu yazmaların arasında

5 Florian Mittenhuber, “The tradition of Texts and Maps in Ptolemy’s Geography,” *Ptolemy in Perspective, Use and Criticism of his Work from Antiquity to the Nineteenth Century*, ed. Alexander Jones içinde (Dordrecht – Heidelberg London New York: Springer, 2010), 96.

6 A. Stückelberger, F. Mittenhuber ve R. Fuchs, “Bilim Tarihinin en Önemli Yazmalarından Biri...” Klaudios Ptolemaios, *Coğrafya El Kitabı Araştırma Raporu / Handbuch der Geographie Forschungsbericht / Manual of Geography Research Report*, c.1 içinde (İstanbul: Boyut Yayıncılık AŞ, 2017), 9.

7 Ayasofya 2610'un tıpkıbasımı için bkz. Fuat Sezgin, *Claudios Ptolemaios Geography, Arabic Translation (1465 AD)*. Reprint of the Facsimile edition of the Ms. Ayasofya 2610 (Frankfurt 1987).

8 Deissmann'ın incelemeleri neticesinde yayımladığı *Forschungen und Funde im Serai. Mit einem Verzeichnis der nichtislamischen Handschriften im Topkapu Serai in Istanbul* (Berlin-Leipzig, 1933) hâlâ Fatih'in kütüphanesi

Batlamyus'un *Coğrafya*'sının bulunduğunu öğreniyoruz. Deissmann'ın önerisi üzerine, çok yıpranmış olan bu eserin restorasyonu için Berlin'den uzman Dr. Hugo Ibscher (1874-1943) davet edilmişti. Celal Şengör imzasını taşıyan "Hugo Ibscher'in Seragliensis Gİ 57 Kodeksi Üzerine Yaptığı Çalışmayla İlgili Bir Mektubu" başlıklı yazı bize Ibscher'in İstanbul'daki çalışması hakkında daha ayrıntılı bilgi vermektedir: Ibscher, 1929 yılında İstanbul'a gelmiş ve 4 hafta⁹ çalışarak eserin dağınık haldeki parşömen yapraklarını düzenlemiştir. Bu yazısında Şengör, Ibscher'in Ekim 1929'da Yunan edebiyatı ve el-yazmaları uzmanı Giovanni Merkati'ye (1866-1957) yazdığı mektubu yayımlamıştır. Ibscher, nüshanın nemden çok zarar gördüğünü ve İstanbul'daki sınırlı imkanlarla bunları kullanılabilir hâle getirdiğini yazmıştır. Ortaylı, Ibscher'den sonra da uzmanlar çağrıldığını yazmış ve bunların tavsiyeleriyle eser 1990lı yıllara gelmiştir. O tarihte, eserin restorasyonuna Köln Teknik Yüksek Okulu, Koruma Bilimleri Entitüsü'nden Robert Fuchs talip olmuştur. Fuchs'un talep ettiği miktarın T.C. Kültür Bakanlığı tarafından karşılanamaması üzerine, dönemin Müze Müdürü Filiz Çağman, esere büyük ilgi gösteren Celal Şengör'e başvurmuştur. Celal ve Oya Şengör'ün masrafları üstlenmesiyle, restorasyon işi başlamıştır. Bern Üniversitesi Ptolemaios Araştırma Merkezi, *Coğrafya* üzerindeki bilimsel araştırmaları yürütmek ve tıpkıbasımını hazırlayabilmek amacıyla 2003'den itibaren eseri fotoğraflamıştır. Bern Üniversitesi Klasik Filoloji Enstitüsü araştırmacılarının desteği ile yazma incelenmiş ve inceleme sonuçları 2006'da Basel'de kitaplaştırılmıştır. İkinci düzeltilmiş baskı 2017'de yine Basel'de yapılmıştır.¹⁰ Tıpkıbasım, Boyut yayıncılığın projeye sıcak bakması sayesinde İstanbul'da 2017'de gerçekleşmiştir.

Coğrafya'nın inceleme sonuçları

Ortaylı ve Şengör'ün yazılarını Araştırma Raporu¹¹ izler. Bu rapor, Alfred Stückelberger, Florian Mittenhuber ve Robert Fuchs tarafından bazen ayrı ayrı ve bazen de birlikte kaleme alınmıştır. Rapor, 8 kitaptan oluşan *Coğrafya*'nın (Codex Seragliensis Gİ 57) inceleme sonuçlarını sunmaktadır.

Araştırma Raporu'na göre, *Coğrafya* (toplam 122/123 yaprak) 3 ana kısımdan oluşmaktadır: Kuramsal Temeller (ölçme yöntemleri, ökümenenin eninin ve boyunun tespiti, bir dünya haritasının nasıl çizileceği); Coğrafi Yerler Kataloğu (6345 yer adı) ve Harita Atlası (3 dünya ve 26 bölge haritası) içerir.

konusundaki araştırmalar için başvuru kaynağıdır.

9 İber Ortaylı'nın 'Sunum' yazısında (s.7) bu süre 4 ay olarak bildirilmiştir.

10 *Ptolemaios Handbuch Der Geographie, Griechisch – Deutsch, Einleitung, Text und Übersetzung, Index*, 1. Teilband: Einleitung und Buch 1-4, Herausgegeben von Alfred Stückelberger und Gerd Grasshoff, unter Mitarbeit von Florian Mittenhuber, Renate Burri, Klaus Geus, Gerhard Winkler, Susanna Siegler, Judith Hindermann, Lutz Koch, Kurt Keller. Basel: Schwabe Verlag, 2017 (2. Auflage; Korrigierter Nachdruck der 1.Auflage von 2006), 2. Teilband: Buch 5-8 und Indices, Herausgegeben von Alfred Stückelberger und Gerd Grasshoff, Basel: Schwabe Verlag, 2017 (2. Auflage; Korrigierter Nachdruck der 1.Auflage von 2006).

11 Bu raporun Almanca ve İngilizce başlıkları şöyledir: *Handbuch der Geographie Forschungsbericht / Manual of Geography Research Report*.

Rapor, Codex Seragliensis'in Yunan coğrafya elyazma geleneği içindeki yerini irdeler. Raporda ayrıca, Khora Manastırının¹² keşişlerinden Planudes'in *Coğrafya*'nın çok eski bir nüshasını elde etmesini ve imparator II. Andronikos'un (1259-1332) emriyle bu yazmanın kopyalanmasını kutlayan 43 heksametreden oluşan şiirin metni ile karşılaşıyoruz.

Raporda Codeks Seragliensis Gİ 57'nin kodikolojik betimlemesi de yapılmıştır: Yazma eserin oluşturulması, kullanılan parşömen malzeme, boyaların renk analizi, haritaları çizme ve renklendirme yöntemleri, yazı analizi ve metin içi şekilleri incelenmiştir. Ayrıca, 3 dünya ve 26 bölge haritası teknik olarak (paralel daireleri, burçlar, rüzgarları temsil eden 12 figür, nehirler, dağlar, sahiller, adalar, şehirler ve halkların nasıl gösterildiği) incelenmiştir. Raporda ayrıca Codex Seragliensis'in tarihlendirmesi tartışılmış ve tarihçesi yazılmıştır.

Kaynakçanın ardından "Folio Özeti" başlıklı bir tablo yer almaktadır.¹³ Bu tabloda, Yunanca elyazmanın her bir yaprak numarası yanında birtakım sayılar yer almaktadır. Örneğin "7r: 1, 15, 9 – 1, 17, 7" gibi. Bu sayılar şu anlama gelmektedir: 7r [7a] sayılı yaprak, *Geographike Hyphegesis*'in 1. Kitabında olup, bu yaprakta, 15. bölümün 9. paragrafı ile 17. bölümün 7. paragrafı arasındaki paragraflar yer almaktadır. Ne yazık ki bu sayılar, ilgili yaprağın içeriği, paragrafların içeriği -- konuları -- hakkında hiç fikir vermemektedir. Bu sayısal tablonun ardından, en azından, 8 kitabın bölümlerinin ve paragrafların başlıkları içeren bir liste verilmiş olsaydı, okuyucu en azından eserin içeriği hakkında fikir sahibi olurdu. Örneğin "5, 2, 4" sayıları için "Büyük Asya'nın ilk kısmı, Anadolu, Ege denizinde yer alan şehirler" gibi bir açıklamanın verilmesi, okuyucu için çok daha bilgilendirici ve anlamlı olacaktı. Böyle bir liste yapmak zor olmazdı, zira bu Araştırma Raporu'na esas teşkil eden *Ptolemaios Handbuch Der Geographie* (2006; 2. bs. 2017) adlı esere başvurularak böyle bir liste kolaylıkla hazırlanabilirdi (tam künye için bkz. dipnot 10).

Özetle, ne Araştırma Raporu ne de bu sayısal tablo, Türkçe, Almanca veya İngilizce bilen okuyucuya *Geographike Hyphegesis*'de yer alan coğrafi bölgeler ve şehirler hakkında bilgi vermemektedir. Dolayısıyla okuyucu, *Coğrafya*'nın içeriğini öğrenmek için yukarıda anılan *Ptolemaios Handbuch Der Geographie* adlı esere başvurmak zorundadır. Eski Yunanca bilen okuyucu, tıpkıbasımı okuyarak *Coğrafya*'nın içeriğini öğrenebilirse de, yazmanın yıpranmış sayfalarındaki küçültülmüş metni okumak, onun için de pek de kolay olmayacaktır.

İtiraf etmem gerekir ki, tıpkıbasımda (c.2) en çok ilgimi çeken harita, bugünkü Türkiye sınırlarına yakın çizilmiş iki parçalı Anadolu haritası oldu. Türkiye'de yaşayan bir okuyucu olarak, araştırma raporunu ve makaleleri içeren ciltte, bu harita hakkında bilgi bulacağım bir bölüm görmek isterdim. Okuyucu da, muhtemelen, *Coğrafya*'nın 5. Kitabının 1-8. bölümlerinde Anadolu haritasıyla ilgili olarak verilen açıklamaları (yer adlarını, enlemlerini vs.) Türkçe

12 Bir zamanlar Kariye Kilisesi/ Camiinin içinde bulunduğu manastır.

13 Türkçe kısım, s. 32-33; Almanca kısım, s. 80-81; İngilizce kısım, s.130-131.

olarak okumak isterdi. Bu bilgiler, Codex Seragliensis Gİ 57'yi inceleyen ekibin bazı üyelerinin yayımladığı *Ptolemaios Handbuch Der Geographie* (2006, 2017) adlı eserin 480-529. sayfalarında yer almaktadır. Bu sayfalardaki bilgilerin birinci cilde alınması faydalı olurdu.

Batlamyus'un Coğrafya'sında Anadolu haritası

Klaudios Ptolemaios, *Coğrafya El Kitabı*, c.2 (İstanbul: Boyut Yayıncılık AŞ, 2017), 10-11

Topkapı Sarayı'ndaki Gayri İslamî Yazmalar

Araştırma Raporu'nun arkasında yer verilen Celâl Şengör'ün "Seragliensis Gİ 57'nin Kurtarıcısı, Kitaplarının ve Entelektüel İlgilerinin Işığında Fatih Sultan Mehmed II" başlıklı makalesi (s.39), Osmanlı Sarayı'ndaki İslâmî olmayan (non-Islamic) yazmalarının izini sürmektedir. Bunlar, Saray kayıtlarında *gayri islami* yazmalar olarak yer alır. Şengör'ün amacı, Fatih'in entelektüel ilgisinin İslam kültürü ile sınırlı olmadığını göstermektir. Şengör, değişik kaynakları kullanarak, Fatih'in kütüphanesindeki bu tip eserleri belirlemeye çalışmıştır. Kaynakları, İstanbul'un fethinin Bizans yazmaları üzerindeki olumsuz şartlarına (yangın, yağma vs.) rağmen, Büyük Konstantin zamanına ait 120 adet Yunanca yazmanın Osmanlı sarayına geldiğini yazmaktadır (s. 36). Fatih'in oğlu II. Beyazıt döneminde (1481-1512) hazırlanan 1503 tarihli bir kataloğa göre Saray'da 5700 cilt kitap içinde 7200 başlık vardır.¹⁴ Ancak bunların kaç tanesinin Fatih tarafından toplandığı bilinmemektedir.

14 Şengör'ün verdiği bu bilgi, Miklós Maróth'un "The Library of Sultan Bayazıt II" başlıklı yayınına (2003) dayanmaktadır. Maróth, Macar Bilimler Akademisinde bulunan 1503 tarihli el yazması kütüphane defterini (ms Török F 59) incelenmiştir. Şengör'e göre, katalog dikkatsizce derlendiğinden kitapların tam sayısını belirlemek mümkün değildir. Bu defter, II. Beyazıt'ın saray kütüphanecisi 'Atufi'nin derlediği saray kütüphanesinin kataloğudur. Şengör'ün makalesi yayımlandıktan iki yıl sonra Latin harflerine transliterasyonu ve tıpkıbasımı

Şengör'ün tespitlerine göre, II. Beyazıt (öl. 1512) döneminden itibaren Saray kitaplığındaki İslamî olmayan yazma eser sayısı azalmıştır: Bir kısmı satılmış veya başka yerlere gönderilmiş; Kanuni Sultan Süleyman, saltanatı sırasında (1520-1566), Fransa Kralı I. François'ya kıymetli yazmalar hediye etmiştir. Ancak burada, Kanuni döneminde saray kütüphanesine İslamî olmayan yeni yazmaların gelmiş olduğunu da vurgulamak gerekir. Kanuni'nin 29 Ağustos 1526 tarihli Mohaç zaferinden sonra Budin alınca, Macar Kralı Matthias Corvinus'un (1443-1490) antik Yunan yazmalarını içeren koleksiyonu Osmanlıların eline geçmiştir.¹⁵ O tarihte Avrupa'nın en mükemmel kütüphanesi olan Corvinus kütüphanesindeki saray ciltli eserler, diğer ganimetlerle birlikte gemilere yüklenerek Tuna üzerinden İstanbul'a, Topkapı Sarayı'na gönderilmiştir. Buda'dan alınan bazı eserlerin 1550lerde İstanbul piyasasında satılması, bunların İstanbul'a geldiklerini kanıtlamaktadır. Ancak bütün Corvinus kitaplarının satılmadığı anlaşılmaktadır. 1862'de Hariciye Nazırı Keçecizade Fuad Paşa aracılığı ile Macar Ulusal Müzesi'nden gelen uzmanlar Topkapı Sarayı'nda inceleme yapıp Corvinus Kütüphanesi'nden çıkan kitapları incelemiş ve incelemeyi yayınlamışlardır. Daha sonra Andreas Mordtmann (1811-1879), Topkapı Sarayı'nda gördüğü kitapların listesini Macar uzmanlara iletmiştir. Sultan Abdülaziz, Corvinus koleksiyonundan dört eseri 1869'da Avusturya Macaristan İmparatoru Franz Joseph'e iade etmiş ve imparator da bunları Macar Milli Müzesi'ne vermiştir. II. Abdülhamid'in emriyle Corvinus koleksiyonuna ait olabilecek 35 yazma, Tahir bey isminde bir görevli refakatinde tren ile Budapeşte'te gönderilmiş ve yazmalar 30 Nisan 1877'de törenle karşılanmıştır. Macar uzmanlar, gelen yazmaların 15'nin Corvinus kütüphanesinden çıktığını belirlemişlerdir.¹⁶

Şengör'e göre, Topkapı'daki koleksiyon, III. Murad dönemindeki (1574-1595) ekonomik kriz sebebiyle dağılmıştır. Birçok yazma, 1687'de hizmetliler tarafından Saray'dan çıkarılarak satılmış ve bunlar Paris'teki Milli Kütüphane'ye gitmiştir. Tarihçi Raşid Efendi'ye (öl. 1795) göre, 1735'e geldiğinde gayri İslamî eserler bakımsız haldedir ve bunların kullanılmasına izin verilmemektedir. Deismann'ın 1927'de yaptığı inceleme sonucu yayımladığı çalışmasına göre Fatih'ten günümüze Saray'da kalan gayri İslamî el yazma sayısı 130'a yakındır. Şengör, makalesinin bir bölümünde, Deismann'ın *Forschungen und Funde im Serai* isimli eserinde verdiği kitap listesini notlayarak vermiştir (s. 40-44). Diğer taraftan, Topkapı Sarayı dışında

yapılmış, konu ile ilgili inceleme makaleleriyle birlikte iki cilt halinde basılmıştır: Bkz. *Treasures of Knowledge: An Inventory of the Ottoman Palace Library (1502/3-1503/4)*, 2 vols. Vol. I: Essays / Volume II: Transliteration and Facsimile "Register of Books" (Kitâb al-kutub), MS Török F. 59, eds. Gülru Necipoğlu, Cemal Kafadar ve Cornell Fleischer (Leiden and Boston: Brill, 2019).

15 Macaristan, Hırvatistan, Bohemya Kralı ve Avusturya Dükü. Corvinus, Rönesans bilim ve sanatının Macaristan'da benimsenmesini desteklemiştir. İtalyan bilim adamlarını Buda'daki sarayında toplamış, astrolojiye merakı sebebiyle Regiomontanus ve Bylica'ya bir saray gözlemevi kurduştur. Dini kitaplardan ziyade seküler kitapları topladığı kütüphanesi (*Bibliotheca Corviniana*) 15. Yüzyıl Avrupası'nın en zengin kütüphanelerinden biridir. Marcus Tanner, *The Raven King: Matthias Corvinus and the Fate of His Lost Library*. Yale University Press, 2008. Bu esere dikkatimi çeken ve kitaplığındaki nüshadan bilgi ileten Dr. Şeref Etker'e teşekkür ederim.

16 Marcus Tanner, *The Raven King*, 166, 172-173, 196-199, 201, 204.

bulunan Fatih kitaplarının listesini, Süheyl Ünver ve Ahmet Ateş'in 1953 yılında yaptıkları listeleri harmanlayarak makalesinde yayınlamıştır. Bütün bu listelerden ve Fatih'in Topkapı Sarayı'nda kalan kitaplarının listesinden yararlanarak, Fatih için kopyalanan kitapları konulara göre sınıflandırmıştır. Buna göre, Fatih'in dil bilimleri, felsefe, doğa bilimleri, teknoloji ve hukuk konusunda kopyalattığı kitap sayısının din ve edebiyat konusundaki kitaplardan sayıca yüksek olduğunu belirlemiştir. Fatih gibi bir Rönesans hükümdarı olan Corvinus'un da seküler kitapları toplamayı tercih etmiş olduğunu burada belirtmek isteriz.

Gözden kaçanlar

Üç dildeki cildin başında bir "İçindekiler" sayfasının konmamış olması bir eksikliklerdir. Almanca ile Türkçe ve İngilizce bölümler arasında, bazı şekilsel farklılıklar vardır. Türkçe ve İngilizce tercümelere bazı alt başlıklar eksiktir. Örneğin "3.1 Gesamtbeschreibung der Handschrift" bölümünün ilk alt başlığı "a) *Aufbau der Handschrift*" Türkçe ve İngilizce metinlerde yer almamaktadır. Şengör'ün Ibschen'in mektubunu verdiği yazısında metin içinde şekil numaraları (s.11) verilmiş ise de şekillerin altında numaralar yoktur. Ancak bu eksiklikler metnin içeriğinin anlaşılmasına engel olmamaktadır.

Almanca ile Türkçe bölümler arasında göze çarpan bir başka çelişki, *Coğrafya*'nın haritalı yazma sayısında görülür. Almanca bölümün 2.4 ve 3.3. numaralı paragraflarında *Coğrafya*'nın eldeki 53 el yazması nüshasının 16sının haritalı olduğu belirtilmiştir. Türkçe bölümün 2.4 numaralı paragrafında (s.19), 17sinin haritalı; 3.3 numaralı paragrafında (s.25) ise 16sının haritalı olduğu yazılıdır. İngilizce bölüme gelince, 2.4 ve 3.3. numaralı paragraflarda yazmaların sırasıyla 17 (s. 117) ve 16 (s.123) sının harita taşıdığı belirtilmiştir. Böyle bir çelişki, 53 yazmanın kaçının haritalı olduğu konusunda okuyucuda kafa karışıklığı yaratmalıdır. Türkçe ve İngilizce bölümler çeviri olduğu için orijinal Almanca bölümdeki sayıları doğru kabul etmek gerekir. Diğer taraftan Türkçe bölümde (s. 28) II. Andronikos'un hükümlerlik yılları Almanca bölümde (s. 77) 1282-1328, Türkçe bölümde 1282-1828 olarak verilmiştir. Dolayısıyla eserden yararlanırken, Araştırma Raporunun Türkçe (s. 15) ve İngilizce (s.113) metinlerinde verilen sayısal değerlerin orijinal Almanca metne (s.63) müracaat edilerek doğrulanması gerekmektedir. İngilizce ve Türkçe bölümleri "Research Report" ve "Araştırma Raporu" başlıklarını taşıırken, Almanca bölümün başına (s.63), cilt kapağında olduğu gibi "Forschungsbericht" yazmak yerine niçin "Einleitung" yazıldığı anlaşılamamıştır.

Tıpkıbasım cildinin başında, önce 27 harita yer alır. Bu 27 harita, tıpkıbasımın değişik yapraklarında yer almış olmalarına rağmen küçültülerek toplu halde yeniden basılmıştır: Bir dünya haritası, Avrupa'nın 10, Afrika'nın 4 ve Asya'nın 12 bölgesel haritası. Hepsi iki yaprak üzerine çizilmiş olduğu için ikişer (sağ ve sol) parçadan oluşmaktadır. Bu haritaların resim altı yazıları yetersiz ve yanıltıcıdır. Bunlar bölgesel harita olmalarına rağmen alt yazılarında sadece kıta ismi verilmiştir. Örneğin "4. Afrika Haritası" alt yazısını taşıyan iki harita aslında

Afrika kıtasının bütününe değil, sadece kuzey bölgesini (Tunus, Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır) ve Arabistan Yarımadasını göstermektedir. Aynı şekilde “1. Asya Haritası”, Asya kıtasının bütününe değil, yalnızca Anadolu’yu resmetmektedir. Dolayısıyla alt yazılara, haritaların temsil ettikleri bölgelerin isimleri yazılmış olsa idi, Yunanca bilmeyen okuyucu, haritaya baktığında hangi bölgeyi temsil ettiğini öğrenebilirdi. Yayının bir editörü olsaydı, muhakkak ki “gözden kaçanlar” yakalanmış ve düzeltilmiş olurdu.

Tıpkıbasım mı? Digital kopya mı?

Tıpkıbasıma eşlik eden Araştırma Raporu’nu hazırlayan A. Stückelberger, F. Mittenhuber ve R. Fuchs, tıpkıbasım yapılırken güdülen amacı şöyle açıklamışlardır: “Araştırmalarda bilimsel bir araç olarak vazife görebilecek mümkün olduğu kadar ucuz bir basımı gerçekleştirmek, lüks bir bibliyofil basımdan kaçınmaktır. Bu nedenle, maliyet ve diğer pratik amaçlar göz önüne alınarak, orijinalinin dörtte üçü büyüklüğünde bir boyut seçildi.” (s.9) Bu iyi niyete rağmen, iki ciltlik eserin ikinci hamur baskılarının satış fiyatları,¹⁷ Türkiye’deki araştırmacıların -- hatta yurtdışındakilerin bile – şahsen satın alabileceği seviyenin üzerindedir. Bu tip baskıları kütüphanelerin satın alması beklenir ise de bu fiyat, Türkiye’deki kütüphanelerin alım gücünün üzerinde görünmektedir. Ancak Avrupa ülkelerinin, ABD’nin, Japonya, Çin ve diğer bazı ülkelerinin bazı kütüphanelerine gireceğine şüphe yoktur. Durum böyle olunca araştırmacılar için, eseri orijinal kopyası üzerinden incelemek daha ehvendir. Dijital kopya (122/123 yaprak) bugün Milli Saraylar’a bağlanmış olan Topkapı Sarayı Müzesi’nin Araştırma Hizmetleri biriminden temin edilebilir.¹⁸ Diğer taraftan, Yazma eserin orijinal boyutu 572 x 422 mm ise de bazı yapraklar aşınma sebebiyle 550 x 393 mm boyutunda kalmıştır (s. 21). Yazma yaprakların %25 küçültürek yayımlanmış olması, yazma eser üzerinde çalışmak isteyenlerin bilgisayar ekranında, yaprakları büyüterek incelemeye yöneltmektedir ve bu kolaylık tıpkıbasımda yoktur. Dolayısıyla araştırmacıların dijital kopya ile birlikte 2017 yılında düzeltilmiş basımı yapılmış olan *Ptolemaios Handbuch Der Geographie, Griechisch – Deutsch, Einleitung, Text und Übersetzung, Index* adlı yayını kullanmalarını önerebiliriz.

Sonuç olarak, MS 150’de yazılmış, 1300 civarında kopyalanmış bir eserin tıpkıbasımını kütüphanesinde bulundurmanın, sayfalarına dokunmanın, haritalarını seyretmenin koleksiyoncular ve kitapseverler için heyecan ve mutluluk verici olduğuna şüphe yoktur. Bu tıpkıbasım, bilim tarihini, coğrafya / haritacılık tarihini merak eden, öğretmek ve öğrenmek isteyenler için de değerli bir kaynaktır. Türkiye’nin belli başlı kütüphanelerinde yer alması

17 İnce kapak, ikinci hamur internet kitapçılarında 2.262,00 ile 3.500,00 TL arasında satılmaktadır. (03.02.2019).

18 Ticari yayın söz konusu değilse, sadece dijital kopya yalnızca araştırma için kullanılacak ise, filigranlı nüsha Türk vatandaşları için ücretsizdir. Filigransız kopya istenirse, harita, çizim, resim, minyatür içeren yaprak başına 17,86 TL, sadece metinden oluşan yapraklar için yaprak başına 1,79 TL ödenmektedir. Yabancı uyruklulardan bu ücretlerin iki katı istenmektedir. Dolayısıyla filigransız tam kopya Türkler için 650 TL civarında, yabancılardan için 1.300 TL olacaktır ki, tıpkıbasımın en ucuz baskısının yarı fiyatı mertebesindedir.

gerekir. İleride yeni bir basımı yapılırsa, yukarıda da belirtildiği gibi, *Coğrafya*'nın içeriği hakkında fikir verecek bilgilerin (bölüm, paragraf başlıkları, yer adları) de tıpkıbasıma eşlik eden cilde eklenmesi muhakkak ki faydalı olacaktır.